

Конспект лекцій

Тема 1. Вимірювання в соціології: основні поняття і принципи

Проблема вимірювання в соціології. Історія розвитку наукових уявлень про вимірювання. Класичний підхід до визначення вимірювання (співвіднесення емпіричних об'єктів з числами за допомогою одиниць виміру). Вимірювання як приписування об'єктам чисел за якимось правилами (Расселл, Кемпбелл). Адитивність шкал. Проблема вимірювання неадитивних (якісних) ознак. Підхід С.С. Стівенса: ізоморфізм між властивостями числових рядів та емпіричними операціями, які можна застосовувати до об'єктів. Сучасні визначення поняття вимірювання: вимірювання у вузькому й широкому сенсі. Вимірювання як квантифікація, діагностична процедура, шкалювання.

Роль формалізації в теорії вимірювання. Репрезентаційна теорія вимірювання (РТВ). Основні поняття РТВ: система з відносинами, емпірична система з відносинами (ЕСВ), математична (числова) система з відносинами (ЧСВ), гомоморфізм, шкала як гомоморфне відображення ЕСВ у ЧСВ, допустимі перетворення шкали. Типологія шкал, що спирається на допустимі перетворення. Типологія шкал Стівенса і допустимі перетворення для: номінальної шкали (взаємно-однозначні перетворення); порядкової шкали (монотонно зростаючі перетворення); інтервальної шкали (позитивні лінійні перетворення); шкали різниць (перетворення зсуву); шкали відносин (перетворення подібності); абсолютної шкали (тотожні перетворення). Типологія шкал К. Кумбса, що заснована на ступенях упорядкування об'єктів і відстаней між ними. Пряме й непряме вимірювання. Спостережувані та латентні змінні. Поняття ознаки. «Мислення ознаками» за визначенням Е. Ноель. Вимірювальна процедура та етапи вимірювання.

Тема 2. Одновимірне шкалювання

Установчі та оціночні шкали. Практика застосування установчих та оціночних шкал в аналізі соціологічних даних. Проблеми вимірювання латентної змінної. Одновимірне шкалювання. Моделі одновимірного шкалювання при вимірюванні установки. Проблеми вимірювання установок (атитюдів). Класичні моделі вимірювання соціальних установок. Шкала вимірювання установки Терстоуна або метод інтервалів, що здаються рівними (equal-appareance). Етапи побудови шкали. Критерії відбору тверджень. «Суддівська» процедура і статистична обробка її результатів. Формування остаточної рівноінтервальної шкали вимірювання. Вимірювальна процедура за шкалою Терстоуна. Властивості шкали й рівень вимірювання. Можливості застосування шкали Терстоуна. Ідея Р. Парка з про вимірювання соціальної дистанції. Шкала Е.Богардуса: процес вимірювання та обробки результатів. Агрегування результатів за допомогою середніх значень. Кумулятивний характер шкали. Перший варіант шкали соціальної дистанції 1925 року: історія створення, особливості. Локалізації шкали Богардуса Н. Паніної (ІС НАНУ, Україна) та Л. Почебут. Модифікація шкали Богардуса 1933 року: використання процедури побудови шкали методом інтервалів, що здаються

рівними, Л. Терстоуна. Інтерпретація результатів вимірювання за шкалою соціальної дистанції як індексу ксенофобії (В. Паніотто) або показника толерантності (А.Горбачик). Варіанти біполярного трактування шкали соціальної дистанції (Н.Паніна, В. Сергєєв). Критика шкали соціальної дистанції. Історія застосування шкали соціальної дистанції в Україні та світі.

Тема 3. Метод парних порівнянь

Метод парних порівнянь як метод збору даних і побудова на його основі оціночної шкали. Порівняння даних, отриманих методом парних порівнянь і методом традиційного ранжирування об'єктів. Випадки нетранзитивності й симетричності при порівнянні об'єктів в парі. Отримання системи рівнянь для шкальних значень, її перевизначення. Метод найменших квадратів, його роль в статистиці й соціології, використання для вирішення знайденої системи. Фактори, що зумовлюють інтервальність шкали парних порівнянь. VTL-модель парних порівнянь. Практика застосування оціночних шкал парних порівнянь у соціології. Інші методи порівняльного шкалювання: ранжування, шкалювання з постійною сумою, Q-сортування тощо.

Тема 4. Проективні методи вимірювання

Проективні методи. Загальне уявлення про психосемантичні методи та їх застосування в соціології. Семантичний диференціал Ч. Осгуда як метод оціночної біполяризації. Використання в соціології його формальної схеми. Семантичний диференціал як спосіб вимірювання розмірності простору сприйняття об'єктів. Класифікація завдань, що вирішуються за допомогою цієї техніки. Інші методи проективної техніки і оціночної біполяризації. Техніка репертуарних решіток Дж. Келлі та її використання в соціологічному дослідженні.

Тема 5. Латентно-структурний аналіз Лазарсфельда

Аксиома локальної незалежності як основа зв'язку змінних, що спостерігаються, з латентними змінними. Приклад пошуку заздалегідь невідомої змінної, яка пояснює зв'язки в частотній таблиці, що спостерігається. Зв'язок аксіоми локальної незалежності з ідеями, що містяться в коефіцієнтах множинної й приватної кореляції, у факторному аналізі. Основні поняття латентно-структурного аналізу П. Лазарсфельда. Принципи побудови рівнянь для знаходження латентних ймовірностей. Проблема інтерпретації результатів аналізу, зв'язок знайдених ймовірностей зі змістом латентної змінної. Визначення ймовірності попадання респондента з заданим набором відповідей в той чи інший латентний клас. Розгляд латентно-структурного аналізу як процедури побудови типології.

Тема 6. Одновимірне та багатовимірне розгортання. Основи методу багатовимірного шкалювання

Одновимірне розгортання. Основні моделі сприйняття респондентом розглянутих об'єктів при їх порівнянні - векторна модель і модель ідеальної точки за К. Кумбсом. Розташування респондентів і об'єктів на одній прямій в моделі ідеальної точки. Отримання оціночної порядкової шкали за допомогою методу одновимірного розгортання. Метод одновимірного розгортання як шкальний критерій. Логіка багатовимірного розгортання. Основи методу багатовимірного шкалювання.

Тема 7. Проблема якості соціологічного вимірювання

Традиційні критерії якості вимірювання: правильність, сталість, обґрунтованість, валідність, достовірність, адекватність, надійність, точність, відтворюваність, помилка вимірювання, одинична помилка, квазіпомилка, якість даних. Критерії якості вимірювання з точки зору метрології та репрезентаційній теорії вимірювань. Поняття надійності вимірювання. Методи перевірки надійності та валідності соціологічних даних.